

Добинда І. П.

Характеристика сакральних пам'яток Волинської області та їхнє територіальне поширення

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
e-mail: Irakovalchuk1987@ Rambler.ru.

Анотація. У статті розглянуті сакральні архітектурні пам'ятки Волинської області. Також запропоновані сакральні туристичні маршрути

Ключові слова: сакральні пам'ятки, пам'ятки архітектури, сакральний (релігійний) туризм, паломницький туризм.

Вступ

Одна із визначальних ролей у формуванні державності припадає на культурно-історичну спадщину українського народу, його традиції. На сучасному етапі розвитку України зростає зацікавлення і до духовних надбань як держави, загалом, так і її регіонів, зокрема. Волинь займає важливе місце у сакральному мистецтві України і має всі можливості для розвитку сакрального (релігійного) туризму. Його основою є пам'ятки церковної історії і культури, які стимулюють утвердження національної свідомості.

Вихідні передумови

Сакральні пам'ятки Волинської області можуть бути важливою складовою її туристичної інфраструктури, адже вони є вагомою частиною як історико-культурних рекреаційних ресурсів, загалом, так і пам'яток архітектури та містобудування, зокрема. Проте, на жаль, їм належить меншоважлива роль у туристичній галузі Волині. Виходячи з цього, публікацій, де йдеться про даний тип пам'яток, практично нема. Все ж, Є. Ковальчук [3,4] характеризуючи сакральні пам'ятки, зауважує на тому, що вони є не стільки архітектурними спорудами, а швидше витворами релігійного малярства та іншимим артефактами церковного, або ж культового походження. Натомість, С. Кузик і Д. Литвин [2] вказують на важливість сакрального туризму і відзначають цінність його об'єктів у м. Володимирі-Волинському. Н. Фоменко [5] у своїй праці виділяє культові пам'ятки як елемент пам'яток архітектури регіону, що досліджується. Варто звернути увагу і на нашу працю, в якій йдеться про дослідження пам'яток архітектури і містобудування у складі культурно-історичних рекреаційних ресурсів Волинської області [1].

Постановка завдання

Волинська область, як й інші західні області України, багата на сакральні пам'ятки, які розкривають культуру населення та державну приналежність території, на якій вони знаходяться. Деякі з них виявилися настільки унікальними, що охороняються державою як пам'ятки архітектури та містобудування. На особливу увагу з туристичної точки зору заслуговує українська, в тому числі й волинська дерев'яна сакральна архітектура. Саме вона притягуватиме іноземних туристів, адже дерев'яна церква для українця звичне і не престижне явище, в той час для європейця воно є унікальним. Не дивлячись на це, у мережі туристичних маршрутів, а саме у найбільшому з них маршруті «Золота діадема Волині» задіяні лише найбільші міста області – Луцьк та Володимир-Волинський, а також м-ко Олика. Саме тому сакральні об'єкти слід вивчати і включати їх у туристичні маршрути.

Виклад основного матеріалу

Сакральні пам'ятки є одними із найпоширеніших культурно-історичних рекреаційних атракцій регіону, адже вони зустрічаються у переважній більшості населених пунктів. Слід відзначити, що основою сакральних пам'яток є архітектурні споруди (церкви, костели, синагоги), що вказує на їхню підпорядкованість архітектурним пам'яткам. Деяко меншу роль тут відіграють пам'ятки церковного (культового) походження: ікони, царські врата, вносні хрести, іконостаси, скульптура, фрагменти різьби, підсвічники, зразки міднолітої пластики (іконки, складні, наперсні та на престольні хрести),

церковне начиння, зразки ковальського ремесла, церковне шитво, художні тканини, церковний одяг, плащаниці тощо [2,3].

Найдавніші і найпривабливіші, з перелічених вище, знаходяться у великих містах. На території Волинської області такими є Луцьк та Володимир-Волинський. Окремої уваги тут заслуговують пам'ятки дерев'яного сакрального зодчества, які зустрічаються, в основному, у сільських населених пунктах.

Велике значення для культурного надбання області мають культові споруди сакрального типу. Найперше, до таких слід віднести пам'ятки м.Луцьк, зокрема, кафедральний собор святих апостолів Петра і Павла з монастирем єзуїтів та підземеллями, що був збудований 1639р. і відображав культуру ренесансу. Нині він є діючим кафедральним собором римо-католицької церкви. Наступною сакральною спорудою Луцька є комплекс монастиря та костелу Святого Хреста бернардинів, який звели у 1752-1755рр. Сьогодні він належить українській православної церкви Київського патріархату (Свято-Троїцький кафедральний собор). Монастир домініканців, який споруджений у 1390р. і тепер є духовною семінарією української православної церкви Московського патріархату. Ще однією визначною пам'яткою сакральної архітектури є Покровська церква, яку збудували в середині XVIIст. і тепер вона слугує кафедральним собором української православної церкви Московського патріархату. Колись тут була ікона Волинської Богоматері, яка відноситься до XIII-XIVст.. Приміщення монастиря шариток, що споруджений у XVIст., сьогодні займає курія Луцької римо-католицької єпархії та резиденція Луцького єпископа. Монастир бригідок, який звели у 1624р., сьогодні є чоловічим монастирем української православної церкви Київського патріархату. І, нарешті лютеранська кірха XXст., яка зараз належить бабтистам.

Також на території м. Луцька є три сакральних споруди, які нині виконують інші цілі. До таких віднесемо Вірменську церкву збудовану в 1427р., яка сьогодні є житловим будинком, синагогу (1626-1629рр.), яка використовується спортивним клубом «Динамо» та монастир тринітаріїв (1729р.), який зараз відведений під військовий госпіталь.

Окрім того, на території Луцька є ряд втрачених сакральних споруд, які були знищені. Сюди відносяться караїмська кенеса (XVIIIст.), кафедральний костел Святої Трійці (1427р.), церква Івана Богослова (1175-1180рр.), костел Святого Якуба (XVIст.), костел Марії Магдалини та монастир боніфратів (XVIIст.).

Низка сакральних пам'яток Волині є у древньому м.Володимирі-Волинському. Чи не найвизначнішою сакральною спорудою Волині є Свято-Успенський собор у м.Володимир-Волинському, який постав ще у часи Київської Русі. Так, у 1156р. правнук Володимира Мономаха, Мстислав Ізяславич, котрий був удільним князем у Володимирі, а пізніше великим Київським князем, збудував новий храм на честь Успіння Пресвятої Богородиці. Освячення храму відбулося після його розпису в 1160р. Під храмом знаходяться 6 великокнязівських, 2 єпископські і багато гробниць інших знатних осіб. Важливим є й те, що тут похований князь Мстислав. Однією зі святинь храму є древній Хрест-Голгофа XIVст. Василівський храм (ротонда) відноситься до сакральних споруд XIIст. Існує думка, що замовником спорудження цього храму також був князь Мстислав. Наступною пам'яткою сакральних будівель є костюл Святих Йоакима й Анни, що збудували у 1752р. на місці дерев'яного храму 1554р. Він сьогодні є римо-католицькою парафіальною церквою. Миколаївська церква зведена у 1780р. також відноситься до релігійних пам'яток і сьогодні є православною церквою Московського патріархату. Кафедральний собор Різдва Христового (раніше Костел Розіслання Апостолів) зведений у 1770р. Сьогодні у ньому діє кафедральний собор української православної церкви Київського патріархату.

У межах Волинської області є й в інших поселеннях велика кількість сакральних споруд, серед яких і відомий для значного загалу українців Зимненський святогірський монастир, який включений до ста найпривабливіших куточків України. Ця сакральна пам'ятка, що знаходиться на території с.Зимне Володимир-Волинського району, побудована князем Володимиром Великим у 992-993рр. Він найдавніший з усіх монастирів Волині і є монастирським комплексом оборонного типу. Окрім Святогірського Успенського монастиря у Зимному є ще Успенський собор із печерами, оборонні мури з баштами, Троїцька церква, трапезна, надбрамна дзвіниця, школа і Миколаївська церква. Причиною знаменитості даної пам'ятки є близька віддаленість (7 км) від м.Володимира-Волинського, яке належить до одних з основних туристичних куточків Волині. Також слід відзначити, що тут знаходиться одна зі святинь Волині – чудотворна Зимненська ікона Божої Матері.

На території області виділяється ще ряд сакральних пам'яток, які, на відміну від попередніх, є об'єктами суто паломницького, а не сакрального (релігійного), туризму, головне, волинських вірян. До їхнього числа відноситься Успенський монастир, який знаходиться у с.Нискиничі Іваничівського району, який звів у 1643р. український магнат Адам Кисіль. Тут варто згадати і Миколаївський монастир, що знаходиться на території с.Мильці Старовижівського району Волинської області, який спорудили на початку XVIст. Даному монастирю підпорядковується, відкритий у 2001р., скит Різдва святого пророка і Хрестителя Господнього Іоанна Предтечі у с.Вербка Ковельського району. Петропавлівський монастир у с.Світязь Шацького району, який почав діяти у 2002 р., також слід віднести до туристичних об'єктів області. Всі щойно згадані монастирі відносяться до української

православної церкви Московського патріархату. Ще однією пам'яткою є монастир Святителя Миколая Чудотворця у с.Жидичин Ківерцівського району, який відновив свою діяльність у 2003р. Варто згадати і напівзруйнований монастир Різдва Пресвятої Богородиці у с.Новий Загорів Локачинського району, який відомий від XVIст.

Ще однією помітною пам'яткою на території, що досліджується, є Георгіївська церква у м.Любомлі. Вона збудована за наказом князя Володимира Васильковича у 1264р. (у XVIст. її перебудували, а у XVIIIст. до неї було добудовано дзвіницю).

Як зазначалося вище, особливої уваги заслуговують пам'ятки дерев'яної сакральної архітектури. В кожному регіоні України будівництво таких споруд мало свій територіальний характер. Зокрема, дерев'яне церковне будівництво Волині має кілька типів: безверхий поліський; одно- чи триверхий волинський; хрещатий волинський; латинізований тип з однією чи двома вежами. Перший із них є найстарішим типом храму у вигляді хати (сс.Вербка та Гішин Ковельського району). Наступний тип є найпоширенішим серед волинських церков. Зокрема, за одноверхим типом споруджені церкви у сс. Качин, Хотешів Камінь-Каширського та Лудин Володимир-Волинського районів. Прикладом трьохверхої церкви є Михайлівська церква 1770р. у с.Липне Ківерцівського району. Хрещатий волинський тип є також поширений на території області та являє собою храм у вигляді хреста. Представлений цей тип у сс.Дроздні Ковельського та Михале Іваничівського районів. Останній, із вищеперерахованих типів, став популярний при будівництві церков після Берестейської унії (с.Осівці Камінь-Каширського району).

Доцільно зауважити, що кожен район Волинської області має велику щільність сакральних споруд. Особливої уваги заслуговують давні дерев'яні храми, оскільки вони є найчисельнішими серед сакральних об'єктів. На Волині налічується понад 200 пам'яток дерев'яної сакральної архітектури, які зведені від поч. XVI до 30-их років XXст. Очевидно, що сакральні пам'ятки певним чином підпорядковуються пам'яткам архітектури. Виходячи з цього, із 203 об'єктів національного значення, які належать до останніх, 58 із них є сакральними дерев'яними пам'ятками. Також серед пам'яток місцевого значення 114 із них є сакральними дерев'яними пам'ятками. Всі ці об'єкти відносяться переважно до будівель, що споруджувалися впродовж XVIII-XIXст. Найціннішими із них для туризму є найстаріші за віком.

Найранішою пам'яткою дерев'яної архітектури на території Волинської області є Церква Святого Великомученика Димитрія Солунського у с.Гішин Ковельського району, яку збудували у 1567р. Деяко пізніше в 1589р. була зведена церква Успіння Богородиці, що знаходиться в с.Качин Камінь-Каширського району. Первісно вона була одним із найдавніших в Україні різновидів дерев'яних храмів. У с. Осівці цього ж району є церква Параскеви 1774р., яка є дерев'яний храм латинізованого типу з однією вежею. Ще однією пам'яткою даного району є Михайлівська церква у с.Хотешів 1790р. заснування. В с.Лудин Володимир-Волинського району збереглася Миколаївська церква 1601р. Вона є характерним зразком традиційного дерев'яного храмового будівництва Волинської області. Церква Різдва Богородиці в с.Здомишель Ратнівського району відрізняється своєю виразністю. Вона постала в 1643р. і належить до найдавніших пам'яток дерев'яної архітектури області з характерним для них складним нашаруванням різних будівельних етапів. Храм зачаття Святої Анни у с.Підбереззя Горохівського району зведений у XVIIст.. Він є прикладом старовинної дерев'яної одноверхої волинської церкви з великим за об'ємом верхом. Побудована у 1770р. Михайлівська церква у с.Липне Ківерцівського району відзначається збереженою в інтер'єрі декоративною різьбою по дереву (XVIII-XIXст.). Зведена у 1710р. Михайлівська церква у с. Дроздні Ковельського району відображає хрещатий волинський тип. Найбільшою святинєю тут є старовинне Євангеліє.

Через те, що Волинська область безпосередньо межує із сусідньою католицькою державою і впродовж тривалого історичного часу була складовою Польщі, на території є декілька костелів. Зокрема, Петропавлівський костел в м-ку Олиці Ківерцівського району є однією із найдавніших римокатолицьких споруд Волинської області, який спорудили у 1450р. і перебудували у 1612р. У вищезгаданому населеному пункті є ще колегіальний костел Святої Трійці. Він належить до визначних барокових пам'яток сакральної архітектури України першої половини XVIIст. Любомль славиться Троїцьким костелом, що побудований у 1412р. у готичному стилі. Спочатку всі ці костели були дерев'яні, але через декілька років їх реконструювали у муровані. Натомість, костел Святої Анни у м.Ковель, який звели у 1771р., залишився дерев'яним і до сьогодні. Він є цінною пам'яткою сакральної архітектури, адже в Україні збереглося лише два дерев'яних костели з двовежевою формою храму. Особливо вражає старанно відновлений бароковий вівтар від кінця XVIIIст. У м-ку Луків Турійського району побудований у стилі ренесансу у XVIст. костел Святих Анни та Станіслава. На честь своєї перемоги у битві під Берестечком поляки звели в останньому у стилі рококо масивний Свято-Троїцький костел (XVIIIст.).

Виходячи з вищенаведеного, на території Волинської області варто було б виділити регіональні туристичні маршрути, об'єкти яких могли б використовуватися як для релігійних туристів, так і для туристів, яких цікавлять загалом історико-культурні рекреаційні атракції Волинської області (див. рис.1). Найперше, звернемо увагу на південно-західному маршруті, який прокладений територією Іваничівського та Володимир-Волинського районів. Він охоплює чотири поселення – сс.Низкиничі,

Лудин, Зимне та м.Володимир-Волинський. З огляду на рекреаційну привабливість, даний маршрут є одним із найцінніших. Центральним населеним пунктом тут є м.Володимир-Волинський, яке має добре автомобільне транспортне з'єднання з усіма районними центрами Волинської області та великими містами сусідніх областей, зокрема обласними центрами мм.Львів та Рівне. Також із деяких великих міст України, в тому числі з її столиці, у Володимир-Волинський можна прибути залізничним транспортом. Важливим є й те, що всі туристичні об'єкти південно-західного маршруту розташовані на відносно недалекій відстані один від одного (у межах 20 км) і мають сполучення з його центром.

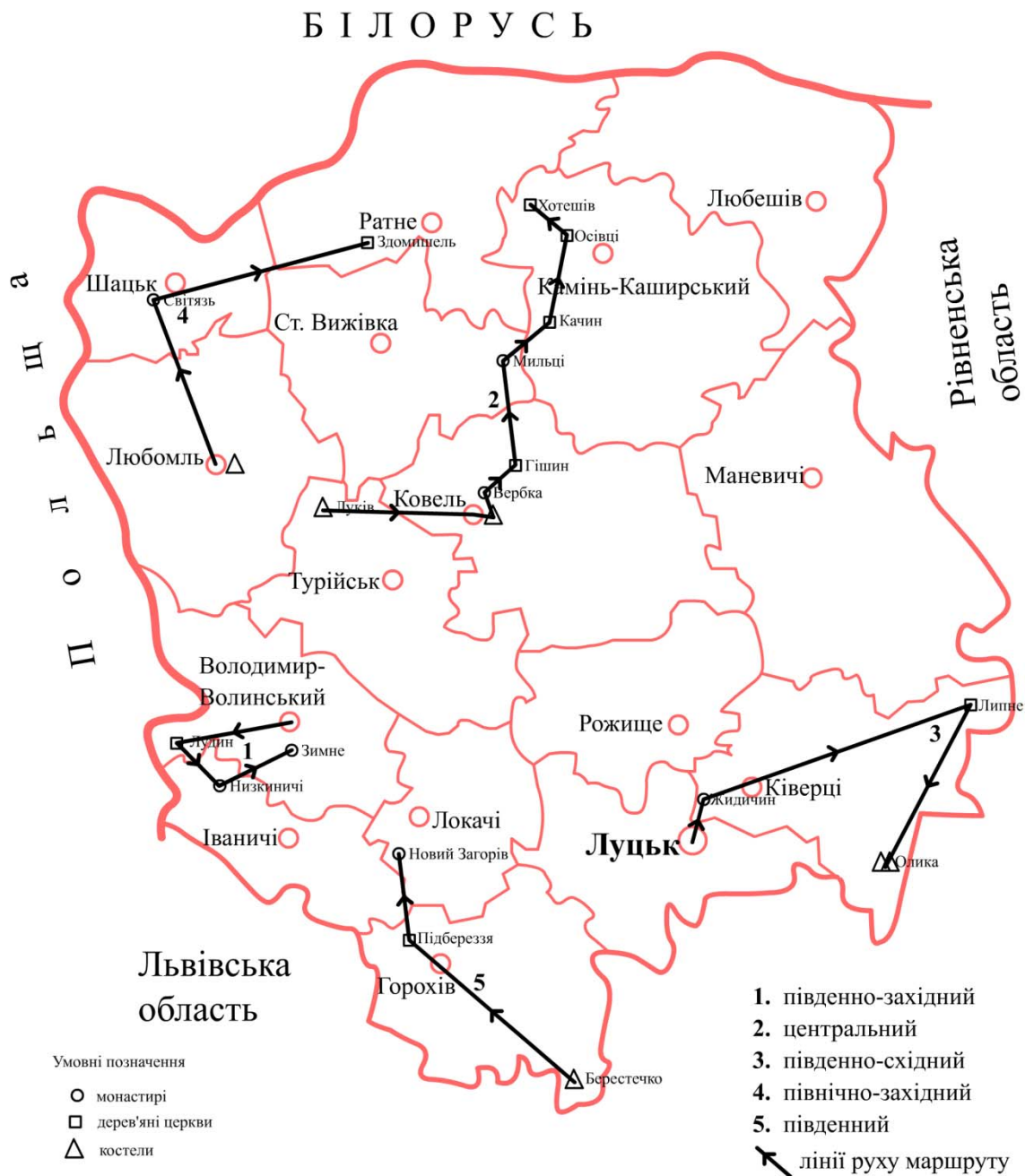

Рис.1 Туристичні маршрути за основними сакральними пам'ятками

До центрального сакрально-туристичного маршруту з центром у м.Ковель, включено 9 об'єктів. Ними будуть сакральні пам'ятки, що знаходяться у сс.Гішин, Вербка, Дроздні та м.Ковель однойменного району, сс.Мильці Старовижівського, Качин, Осівці, Хотешів Камінь-Каширського та м-ку Луків Турійського. Максимальна відстань між цими населеними пунктами не перевищує 50 км. Причому від центру в кожен із напрямків є транспортне сполучення. Важливим для цього маршруту є те, що, окрім належного транспортного (автобусного і залізничного) сполучення державного значення, через м.Ковель проходить міжнародна залізниця.

Південно-східний туристичний маршрут проходить територіями Луцького та Ківерцівського районів. Хоча він містить лише три поселення, проте об'єктів має понад двадцять. Центром його є м.Луцьк, де

знаходиться більшість сакральних будівель регіону. Окрім того, сюди ще входять м-ко Олика з двома туристичними об'єктами та сс.Жидичин і Липне. Довжина маршруту складає 40 км і сполучається автобусним транспортом. Завдяки входженню сюди обласного центру, цей маршрут буде мати найбільше відвідування, бо має, як і автобусне, так і залізничне сполучення з населеними пунктами області та іншими обласними центрами України.

Дещо більшу відстань матиме північно-західний сакральний маршрут, який знаходиться на території трьох адміністративних районів в кожному з яких має місце по одній сакральній будівлі. Сюди відносяться м.Любомль, сс.Світязь Шацького та Здомишель Ратнівського районів. Загальна довжина маршруту складає 60 км. Цей маршрут буде зручним за умови, коли туристи матимуть власний автомобіль. Адже автобусне сполучення між даними поселеннями не є досконалим.

Ще одним сакральним туристичним маршрутом може бути південний, який складається з трьох об'єктів Локачинського та Горохівського району. Ними є с.Новий Загорів першого та м.Берестечка і с.Підбереззя другого. Загальна довжина даного маршруту не перевищуватиме 40 км і має добре автомобільне сполучення з сусідніми обласними центрами.

Висновки

Сакральні архітектурні пам'ятки Волинської області розміщені доволі не рівномірно. Найбільша їхня кількість знаходиться у її трьох регіонах – південно-західному (Іваничівський та Володимир-Волинський райони), південно-східному (Луцький та Ківерцівський) та центральному (Ковельський, Турійський, Старовижівський та Камінь-Каширський).

Література

1. Добинда І.П. Пам'ятки архітектури та містобудування Волинської області та їхні територіальні характеристики / І. Добинда // Науковий вісник Чернівецького національного університету : Збірник наукових праць. Вип.655: Географія. – Чернівці:Рута, 2013. – С.27-31.
2. Історико-культурні ресурси українсько-польського прикордоння та особливості їх використання для туристичних цілей. [Електронний ресурс] / С. Кузик, Д. Литвин. Режим доступу: tourlib.net/statti_uk/Kuzyk2.htm
3. Ковальчук Є. До питання збереження пам'яток сакрального мистецтва у храмах Волині // Українська культова архітектура у світовому контексті. Матеріали Міжнародної наукової конференції. – К., 2001. – С. 96-101.
4. Ковальчук Є. Пам'ятки давнього сакрального мистецтва у Луцькому Свято-Троїцькому соборі // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Свято-Троїцький собор в історії Луцька та Волині: Матеріали XVII Волин. обл. наук. конф., присвяч. 250-річчю від дати завершення будівництва Луцького собору Святої Трійці та 125-річчю з часу його освячення як православ. кафедр. собору. – Луцьк, 2005. – С. 18–21.
5. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. / Н. В.Фоменко. – К.: Центр навч. л-ри, 2007. – 312с.

Аннотація *И. Добында. Характеристика сакральных памятников Волынской области и их территориальное распространение. В статье рассмотрены сакральные архитектурные памятники Волынской области. Также предложены сакральные туристические маршруты*
Ключевые слова: сакральные памятники, памятники архитектуры, сакральный (религиозный) туризм, паломнический туризм

Abstract. *I. Dobynda Description sacral monuments Volyn region and their territorial distribution. The article describes the architectural monuments of sacral Volyn region. Also offered sacred hiking trails*

Keywords: sanctuary, monuments of architecture, sacred (religious) tourism, pilgrimage tourism.

Поступила в редакцию 08.02.2014 г.